

Rukopisy a ediční zásady

Text kázání Mikuláše Dráždanského na téma »Querite primum regnum Dei« byl doposud zjištěn⁷ ve třech rukopisech. Jsou to:

kodeks pražské Universitní knihovny sign. IV G 15 (z roku 1417) na ff. 100r^a až 141r^b — označuji *U*,⁸

kodeks brněnské Universitní knihovny (z mikulovské Dietrichsteinské knihovny) sign. Mk 102 (z roku 1419) na ff. 110r—144r — označuji *M*,⁹

kodeks knihovny Metropolitní kapituly pražské sign. C. LXXIII. (z 1. poloviny 15. století) na ff. 96r—122v — označuji *C*.¹⁰

Jak konstatovali již několikrát vydavatelé textů z husitské doby, stanovit u jejich rukopisů, časově od sebe nepatrně vzdálených, rukopisné stemma, není často dost dobře možné. U Mikulášových spisů k tomu přistupuje skutečnost, že nejsou zachovány všechny jejich rukopisy. Tak tři zachované rukopisy kázání »Querite primum« jasně ukazují, že žádný z nich nebyl předlohou druhého nebo třetího a že tedy existovaly texty tohoto kázání, které se nedochovaly nebo které doposud nebyly nalezeny. Lze to rozpoznat zejména podle míst, která písař v některém rukopise při opisování omylem vynechal; žádný z obou dalších rukopisů, přinášejících neporušené znění příslušného místa, nemá takovou grafickou podobu, jaká by písařovo přehlédnutí vysvětlovala.

Ježto podle údajů soupisů rukopisů je *U* o dva roky starší než *M* a ježto *C* přináší pouze první část kázání, vzala jsem za základ edice pražský universitní kodeks IV G 15 (*U*). Jenom v tom smyslu však, že přejímám jeho paginaci a přidržuji se jeho pravopisu. Pasáže, slova a písmena, jež ve znění kodexu *U* chybějí, doplňuji z ostatních dvou čtení a v příslušné poznámce kritického aparátu označuji, z kterého rukopisu jsem onu část textu doplnila.

Do špičatých závorek < > kladu textové jednotky, jež jsem doplnila při emendaci textu podle smyslu nebo podle vydání citovaných Mikulášových pramenů — autorit, do hranatých závorek [] jednotky athetované. Marginální poznámky, jež nejsou četné a vyskytují se pouze v *M* a *C*, vypisuji ve zvláštním soupisu marginálií (viz str. 108).

Textový aparát se snaží zachytit všechna různočtení kromě jevů ryze grafických a méně významných některých zřetelných písařských chyb. Ponechávám však v aparátu konstatování rozdílů ve znělosti (f — v, p — b aj.), které mohou přispět k ozřejnění problému, do jaké míry byly Mikulášovy spisy šířeny v českém či německém prostředí.

Text přepisují podle »Pravidel pro transkripci latinských rukopisných textů«, která vypracoval Bohumil Ryba v komisi pro textaci edičních pravidel na půdě

⁷ Jan Sedlák, Mikuláš z Dráždan, str. 32

⁸ Josef Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum latinorum I, č. 747

⁹ Vladislav Dokoupil, Soupis rukopisů mikulovské Dietrichsteinské knihovny, str. 179

¹⁰ Antonín Podlaha — Adolf Patera, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské II, str. 550

I. tř. bývalé České akademie věd. Na místech, kde se texty rukopisů graficky odlišují, dávám přednost podobě textu *U*. Při rozvádění zkratk se přidržuji tvarů neasimilovaných. Jména citovaných autorů a bibliických knih, uvedená písaři ve zkratkách, vypisují většinou in extenso.

Bibliická místa a citáty z církevních a několika světských spisovatelů a z kano-nického, ojediněle i římského, práva pokud možno určuji za textem. Autora a titul citovaného spisu zde uvádím pouze v případech, kde je Mikuláš nejmenuje nebo kde uvádí autora nebo titul chybně. Citáty uvnitř citátů určuji pouze tehdy, byly-li do znění předlohy vloženy Mikulášem samým nebo písařem. V textovém aparátu zachycuji diskrepance jednotlivých slov nebo vazeb v citátech kázání a textovou podobou Mikulášem uváděného pramene pouze ve zvláštních případech. Některé citáty jsou ostatně zcela volné.

V psaní číslovek jsem podržela praxi rukopisu *U*. Upozorňuji zde, že písař rukopisu *M* častěji označoval pád řadových číslovek stejně jako písař rukopisu *C*, který vedle toho většinou užíval arabských číslic.

Charakter textu a pokus o datování

Všechny tři rukopisy tohoto Mikulášova spisu začínají úvodní pasáží, rozdělenou do osmi částí (*»primum thema«* ... *»octavum thema«*). Jde zřejmě o úvody a závěry jednotlivých exhort, na něž je tento soubor kázání rozdělen. Několik míst v textu přímo ukazuje, že exhort bylo více: ke konci pasáže, nadepsané *»secundum thema«*, čteme: *»Ideo restat vigilare et diligenter querere, quod innuit verbum thematis, cum dicebatur, querite primum regnum Dei et iusticiam eius, sicut tunc, sic et nunc vestris dileccionibus propositum.«* (f. 103r^a.) Odstavec, nazvaný *»tercium thema«*, pokračuje hned po úvodním citátu z Bernarda z Clairvaux takto: *»Ut igitur sermonem meum nuper inceptum terminare valeam vosque audire...«* (f. 103r^b); v závěru téhož odstavce čteme (f. 103v^a): *»Ideo dicit verbum thematis nostri, querite, sepius dileccionibus vestris propositum.«* *»Octavum thema«* končí takto (f. 105v^a): *»... quod innuit verbum thematis sepius resumptum, cum dicebatur, querite primum regnum Dei et iusticiam eius, scriptum ubi supra.«*

Zdá se tedy, že každý z těchto odstavců náleží k některé části našeho kázání, že tyto části byly proneseny (byl-li tento text vůbec napsán jako kázání k proslovení) jako poměrně samostatné, thematem spojené exhorty. Není proto zřejmě správná Bartošova domněnka, že si Mikuláš k tomuto kázání napsal tři samostatné, a to vždy krotší, úvody.¹²

Je-li tomu tak, jak se na základě naznačených skutečností můžeme domnívat, je toto dílo skutečně souborem kázání, což ukazuje i Sedlák,¹³ a musíme se tedy snažit najít i v textu samém mezníky, jež by dávaly směrnicí, jak z celého souboru oněch osm exhort vydělit. Za základ musí ovšem sloužit vlastní autorovo rozdělení látky, vodítkem bude především grafická úprava rukopisů. V té však najdeme jen mlhavou oporu pro hledané rozdělení spisu: hojně člení text písař rukopisu *C*, v tom se však zachovala jen část prvního oddílu celého souboru. Písař dělí už jen tento text na jedenáct paragrafů a je tedy jasné, že nemůže jít o to dělení, které

¹¹ Na tomto místě i dále je foliace uváděna podle rukopisu *U*

¹² Do čtyř pražských artykulů, str. 540, pozn. 71

¹³ Mikuláš z Dráždan, str. 32—33, a pozn. 5 tamtéž

hledáme. Rukopis *M* neuzivá pro rozdělení textu zvláštních značek (označení pro paragrafy, iniciál ani rubriky), pouze při velmi významných předělech obsahových výrazněji odsazuje odstavce. Jako podklad mohou tedy posloužit pouze rubrikové iniciály universitního rukopisu *U*; je jich skutečně osm a jsou na 105v^a, 125v^b, 126v^b, 133v^a, 135r^a, dvě na f. 135r^b a poslední na f. 138r^b. Podle nich by byl soubor¹⁴ rozdělen takto:

1. rozpis tématu a I₁, I₁, I₃, f. 105v^a—125v^b
2. I₄, f. 125v^a—126v^b
3. II—III (ze III. odd. pouze »iusticia vendita«, f. 126v^b—133v^a)
4. III (jen »iusticia superflua«, f. 133v^a—135r^a)
5. III (jen »iusticia remissa«, f. 135r^a—^b)
6. III (jen »iusticia diminuta«, f. 135r^b)
7. III (»iusticia sufficiens«, Kristova nejmenší přikázání), f. 135r^b—138r^b
8. III (výklad o přísaze), f. 138r^b—141r^b

Rozdělení by takto sice vyhovovalo počtem exhort, je však příliš nerovnoměrné délkou jednotlivých pasáží a ani logicky zcela neodpovídá stavbě spisu: všechny tři části prvního oddílů jsou jednak dosti obsáhlé, jednak obsahově samostatné. Stejně tak je bezesporu jednotným a nezávislým celkem oddíl druhý — o cílevědomém hledání. Na druhé straně výklady třetího oddílu o jednotlivých druzích nedostatečné spravedlnosti jsou velmi stručné a už proto nemohou tvořit samostatné celky. Upravíme-li na základě těchto poznámek rozdělení universitního rukopisu, obdržíme toto schéma, jež vyhovuje podstatně lépe:

1. I₁ (inc. »Ostensa impossibilitate serviencium«, f. 105v^a—116r^a)
2. I₂ (inc. »Dixi secundo«, f. 116r^a—119r^b)
3. I₃ (inc. »Dixi 3^o«, f. 119r^b—125v^b)
4. I₄ (inc. »Dixi, quod in debito modo querendi quarto«, f. 125v^b—126v^b)
5. II (inc. »Secundo dixi«, f. 126v^b—131r^b)
6. III (inc. »Tercio dixi«, 1. část, úvod a nedostatečné druhy spravedlnosti), f. 131r^b—135r^b
7. III (inc. »Iusticia sufficiens et habundans«, Kristova nejmenší přikázání), f. 131r^b—138r^b
8. III (inc. »Audistis, quia dictum est antiquis«, výklad o přísaze), f. 138r^b—141r^b

Že se i v tomto rozdělení rozsah jednotlivých exhort mnohde značně různí (nápadný je např. malý rozsah čtvrtého oddílu), není snad příliš na závadu, vezmeme-li v úvahu, že, jak bude ještě ukázáno, nemáme před sebou kázání tak, jak bylo proslaveno, ale spíše přípravu. V každém případě je však nutno považovat rozdělení, které přinesl tento pokus, za pouhou hypotézu.

Pasáže »primum thema« až »octavum thema« jsou většinou, s výjimkou tematu pátého, šestého a sedmého, rozdělena ve dvě části: první z nich končí výzvou k modlitbě páně (»Sic ergo orabitur Pater noster, qui es in celis« — f. 101v^b; »Recurramus ergo ad summum bonum..., dicentes unanimiter Pater noster« — f. 102v^b—103r^a; »... dicamus caste, pie et perseveranter Pater noster« — f. 103r^b; »Ipsum igitur adoremus cordialiter dicendo Pater noster« — f. 103v^b; »Clamemus igitur... dicendoque Pater noster« — f. 104r^a; »... omnes vos rogito amabiliter, ut una mecum dicatis Pater noster« — f. 104v^a; »ut hec nobis prestare dignetur, ipsum oremus dicendo Pater noster« — f. 104v^b; »Petamus eum humiliter dicendo Pater noster« — f. 105v^b), druhá končí zopakováním znění tematu. Je známo, že první část universitního kázání, k níž snad homilie »Querite primum« patří, bývá zakončena výzvou k modlitbě k Panně Marii — »Ave Maria«. Mikuláš mívá na místě tohoto tzv. andělského pozdravení pravidelně začáteční slova modlitby páně — »Pater noster«. Není to

nie divného, vezmeme-li v úvahu, že Mikuláš byl zřejmě valdenský kacíř a jako takový se vyhýbal všem projevům mariánské úcty; o to ve větší vážnosti měli však valdenští modlitbu páně.

Podle Flajshanse¹⁵ »závěr kázání opakuje ještě znovu thema, resumuje krátce obsah, podává trojí naučení a stálou formuli [... ad quem nos perducatur..., quam nobis largiatur... atd. Jesus Christus, Marie filius, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat (Deus) per secula seculorum (benedictus) Amen] končí«. Jak zde již bylo řečeno, páté, šesté a sedmé thema z úvodních částí našeho kázání končí výzvou k modlitbě páně, představují tedy jen exordium, závěr příslušné exhorty v nich není obsažen. To je snadno vysvětlitelné tím, že nebylo třeba uzavírat každou exhortu zvlášť, mělo-li kázání ještě pokračovat a nadto bylo také obtížné podat obsah ne zcela uzavřeného celku. Ani ostatní themata, která závěr obsahují, nepodávají z téhož důvodu obvyklé trojí naučení, neboť ta vyplynula teprve tehdy, až byl pronesen celý text. Všechny těchto pět odstavců se závěrem opakuje pak thema (»Querite«), stálou formulí na závěr má pouze »secundum thema«, ostatní ji nahrazují výzvou k hledání království božího. Poslední odstavce, nadepsané »octavum thema«, ukončoval ve své druhé části zřejmě celý soubor exhort, avšak v kombinaci s posledním odstavcem vlastního textu (f. 141r^b). Proto také onu formuli ve znění »Que nobis prestare dignetur trinus et unus, qui vivit et regnat Deus per secula seculorum benedictus Amen« nacházíme nikoli v odstavci »octavum thema«, nýbrž na f. 141r^b. To ukazuje rovněž na to, že celý text »Querite primum« je jediný celek, rozdělený do řady menších, ne zcela uzavřených kázání. O tomtéž svědčí skutečnost, že vyznání vlastní nedostatečnosti a kazatelova omluva, jež bývá v exordiu každého kázání, je v našem textu nejrozvinutější v první části odstavce »primum thema«, jež tedy zřejmě bylo exordiem nejen k první exhortě, nýbrž zároveň i k celému souboru. (Tato obligátní vyznání a omluvy se znovu stručněji ozývají v exordiu tematu třetího, čtvrtého a pátého.)

F. M. Bartoš¹⁶ se domnívá, že »Querite primum« je universitní kázání, aniž však pro to uvádí důvody. Rezervovanější je stanovisko Sedlákovy, který tento spis nazývá jednou kázáním, jindy traktátem¹⁷ a konstatuje pouze, že tuto řadu exhort »měl Mikuláš... ke studentům, mezi nimiž bylo mnoho kněží«; Sedlák přitom odkazuje na slova kázání, jimiž řečník naznačuje, jaké bylo posluchačstvo (f. 101v^a): »Me tamen aequaliter reddant in hiis excusatum cognoscende veritatis affectus et amor, quem corde gero fixum ad studium et studentes michique fratres, ut spero, Cristi sacerdotes, a quibus attrahor...«. V těchto slovech jsem sice zjistila výpůjčku z Jana Ondřejova »Apparatus ad 1. VI. Decretalium«, to však, že si Mikuláš pro toto kázání zvolil právě text, který mluví o takovém posluchačstvu, může potvrzovat, že mluvil skutečně ke studentům a kněžím, že tedy jde o kázání universitní. Na to ukazuje i celá stavba textu, která patrně Bartoše a Sedláka k tomuto závěru přivedla. Kromě toho je toto kázání tzv. vyšší homilií, tj. neprobírá celý text perikopy, nýbrž vybírá z něho jen jeden verš jako thema, což je vlastností kázání synodálního a universitního. Že bylo kázání určeno vzdělanému publiku a nikoli prostému lidu, o tom nás nenechávají na pochybách ani autorovy učené vývody zejména v úvodních odstavcích, kde se pro výklad definice blaženosti a podstaty dobra obrací velmi často např. k Aristotelovi a Boethiovi.

¹⁵ Pražští theologové kolem roku 1400, ČČM 1905, str. 18

¹⁶ Do čtyř pražských artykulů, str. 540

¹⁷ Mikuláš z Drážďan, str. 32—39

¹⁴ Vychází zde z Mikulášova vlastního rozvržení látky na f. 105v^a—^b;

Kdy toto kázání vzniklo, resp. kdy je autor proslovil? Sedlák¹⁸ říká: „Napsán je traktát Mikulášův koncem září a v říjnu (XIV. ned. a následující po sv. Trojici) r. 1415. Ne dříve, protože mimo »De quadruplici missione« a »Puncta« cituje ze svých spisů také »De usura«, »Conclusiones de materia sanguinis« a »Super Pater noster«; a sotva později, protože vzniká asi současně se spisem »De purgatorio«. F. M. Bartoš položil kázání po prvé¹⁹ k datu 13. XI. 1416. Toto své mínění pak opravil ve »Studíích k Husovi a jeho době«²⁰, kde kázání datuje dnem 8. IX. 1415. Nakonec, ve studii »Do čtyř pražských artykulů«²¹ je klade na universitní mši v neděli 13. září 1415 (15. září? 13. září totiž nebyla neděle, nýbrž pátek); pro žádné z těchto datování neuvádí důvody.

Všechna tato datování vycházejí z perikopy, z níž vzal Mikuláš thema. Perikopa (Matth. 6, 24—33) patří ke 14. neděli po sv. Trojici, po což bylo roku 1415, do něhož tento Mikulášův spis spadá bezesporu, 1. září. Na f. 106r^{a-b} však čteme: »*Ad hoc facit, quod scribitur Gallatheorum VI et legitur in epistola hodierna sic: Opus suum prohet unusquisque*«. Tento biblický text (Gal. 6, 4) je součástí epistol, čtené patnáctou nedělí po sv. Trojici, tedy roku 1415 dne 8. září. Z této neshody asi vznikly ony diskrepance v názorech badatelů na dobu, v níž kázání vzniklo nebo bylo prosloveno: víme-li, že 14. a 15. neděle po sv. Trojici byly 1. a 8. září 1415, je neudržitelné Sedlákovo mínění, že kázání vzniklo koncem září a v říjnu tohoto roku. Pravděpodobnější je Bartošovo datování dnem 8. září 1415 (svůj dřívější názor, že dílo bylo napsáno až v roce 1416, Bartoš sám opustil), nesprávné je rovněž Bartošovo datování (13. ?) 15. říjnem 1415, neboť 15. září byla už 16. neděle po sv. Trojici.

Káže-li Mikuláš na thema, vzaté z perikopy pro 1. září a odkazuje-li na epistolu k 8. září, mohlo by to znovu dokazovat, že toto kázání bylo rozděleno na řadu exhort, z nichž onu, v níž uvádí epistolu k 8. září, pronesl řečník následující neděli po exhortě první. To však nesouhlasí z toho důvodu, že citovaný odkaz na Gal. 6, 4 nacházíme hned v první části vlastního kázání; k tomuto rozporu se ještě vrátíme.

Zdá se tedy, že Mikuláš určil své kázání pro 14. neděli po sv. Trojici, na 1. září 1415. Můžeme-li vycházet z osmi úvodních pasáží na začátku textu, vezmeme-li tedy jako skutečnost, že Mikuláš sám rozdělil své kázání na osm exhort, je třeba určit další dny, v nichž s kázáním našeho textu pokračoval, předpokládáme-li ovšem, že je vůbec proslovil, nebo pro které dny si je určil, i za předpokladu, že ke kázání vůbec nedošlo.

Podle Flajšhanse²² se universitní kázání konala o universitních mších, které bývaly (kromě nedělí) o suchých dnech, na paměť Karla IV. a někdy, o významných dnech university, mimořádně. Schmidtová²³ však ukazuje, že universitních kázání bylo mnohem více: usuzuje totiž, že se universitní mše konaly i o všech svátcích, pro něž platil zákaz disputace; v září, jak zjistila podle kalendáře v MUP I, byla disputace zakázána pro tyto dny, na něž připadal svátek: 1. IX., 8. IX., 14. IX., 16. IX., 21. IX., 28. IX., 29. IX. a 30. IX. (Roku 1415 byly z těchto dní neděle 1. IX., 8. IX., 29. IX.) K tomu je třeba přičíst jedno kázání na universitní mši, která se konala o zářijových suchých dnech — v roce 1415 připadaly na 18.—21. IX. Podle toho se tedy v září 1415 konaly universitní mše v těchto dnech: 1. IX. (neděle),

8. IX. (neděle), 14. IX. (svátek se zákazem disputace), 15. IX. (neděle), 16. IX. (svátek se zákazem disputace), jeden ze dnů 18.—21. IX. (suché dny), 21. IX. (svátek se zákazem disputace), 22. IX. (neděle), 28. IX. (svátek se zákazem disputace), 29. IX. (neděle), 30. IX. (svátek se zákazem disputace).

Kázal-li tedy Mikuláš text »Querite primum« na osmkrát, a začal-li, což je logické, dnem, na nějž připadá perikopa, tedy 1. zářím, a za předpokladu, že kázal jen jednou denně, skončil patrně 22. zářím.

Kázání však jistě nebylo prosloveno v té podobě, v níž je podávají rukopisy. Celé vlastní kázání (tj. text bez osmi úvodních odstavců »*primum thema*« — »*octavum thema*«) tvoří jednotný celek, v němž nejsou zřetelněji patrné mezníky, které by tvořily osm exhort. Naše rozdělení do osmi částí, jež zde bylo podáno, je jen přibližné, a celky, které tak vznikly, jsou co do délky dosti nerovnoměrné, lze však předpokládat, že při vlastním kázání, došlo-li k němu, byla některá exhorta rozšířena, jiná zkrácena. Považujeme-li dále osm úvodních odstavců za exordia a závěry jednotlivých exhort, pozorujeme, že spojíme-li je s jednotlivými hypotetickými exordií, nedostaneme většinou dokonalý homiletický celek. Samo představení úvodních odstavců svědčí proti možnosti, že bychom před sebou měli hotové kázání. Za vyloučené považují, že by stažení těchto odstavců dopředu bylo dílem písařů, neboť toto podivné rozdělení je společné všem rukopisům, v nichž se »Querite primum« dochovalo. Tyto kodexy jsou, jak bylo konstatováno, tři, časově krátce vzdálené od sebe navzájem i od roku 1415 a na sobě zřetelně vzájemně nezávislé.

Celý spis je vůbec vypracován spíše jako traktát: za první místy text prozrazuje, že autor počítá se čtenářem, nikoli s posluchačem. Tak je tomu např. na místě, které již bylo citováno (f. 105v^a): »... *quod innuit verbum thematis, scriptum ubi supra*«, za druhé Mikuláš uvádí řadu autorit, někde je ani necituje, pouze na ně odkazuje např. slovy »*concordat*«, »*de hoc vide, quod dicitur*«, »*ad hoc facit*«, »*et de isto pulchre dicit idem*«, »*et de istis sufficienter dicitur in...*«, »*et cetera plura ibidem de ista materia*«. Z toho se zdá, že na mnoha místech jde spíše o snůšku materiálů ke kázání; za třetí nacházíme v textu tyto poznámky: »*De occulto tamen peccato dic ut habetur Extra...*« (f. 109v^b); »*Quantum autem ad ius canonicum ... vide glossam*« (f. 114r^a); »*Et de illo dictum est in Conclusionibus de materia sanguinis*« (f. 114v^a); »*Hic potes adducere...*« (f. 115v^b); »*Quantum ad litteram hic potes adducere, que dicta sunt circa primam petitionem oracionis dominice de lecto et ornatu vestimentorum*« (f. 116r^b); »*Et de isto vide, ubi dictum est de usura et de quadruplici missione de doctoribus Cristi et Anticristi*« (f. 116v^b); »... *ut potes videre in Punctis, ubi dictum est de oracione*« (f. 117r^a); »*Et de illo vide, ubi dictum est de usuris*« (f. 117r^a); »*Hic nota de bestia plena nominibus blasphemie*« (f. 118r^a); »*Hec prosequere ut Extra...*« (f. 120r^a); »*Cetera ... dicta de ista materia vide in Actu Magistri Iacobi...*« (f. 121r^a); »*Et de ista materia vide plenius in Punctis...*« (f. 122r^b); »*Et de isto vide circa primam petitionem oracionis dominice*« (f. 125r^a); »*Et de ista materia vide, ubi dictum est de ymaginibus*« (f. 125v^a); »*Et de hoc potestis videre collectam...*« (f. 127r^a); »*Hic etiam nota de benedictione ... eomodo, quo dictum est supra ... Item nota hic de questionibus sive petitoribus ... et de benedictionibus, sed potius maledictionibus. Et istam materiam possis dilatare, sicut noveris*« (f. 128r^{b-v}); »*Et de ista materia communionis multiplica Scripturam, prout tibi placuerit*« (f. 128v^a); »*Et de isto vide in quinta petitione oracionis dominice*« (f. 129r^b); »*Et de ista materia pertinet alibi tractare et dicere*« (f. 131r^b); »*Hic applica de tradicionibus inutilibus et legem Dei onerantibus et aliis cerimoniis missarum...*« (f. 133v^b); to jsou jednak pokyny pro kazatele, jakých se užívalo ve středověkých kazatelských příručkách a v přípravách ke kázáním,

¹⁸ Tamtéž, str. 39

¹⁹ ČOH 1910, str. 424 (srov. pozn. 20)

²⁰ ČOM 1915, str. 3, pozn. 2

²¹ Str. 540

²² Op. cit. str. 18—19

²³ Positiones, Recommendationes, Sermones, str. 230—231

jaké však nemají místo v hotovém textu, ve znění, v jakém bylo kázání proneseno, jednak jsou to odkazy na jiné vlastní Mikulášovy spisy a ty jsou rovněž v kázáních vyloučeny. Poznámky prvního i druhého typu mohou ovšem být a první dokonce pravidelně bývají v přípravách, jež jsou právě často snůškou materiálu. V našem textu vedle toho nacházíme řadu míst, která jsou jasně materiálového a přípravného charakteru: tak na f. 120r^a začíná pasáž o druzích majetku slovy: »*Pro notato volo habere primo, quid sit possessio secundum iura ... Unde potest sic notificari...*« Již tato úvodní slova ukazují na nehomiletický ráz výkladu. Čistě materiálový je také odstavec o svatokupectví podle kanonického práva a glosátorů na f. 132r^b a dále, ještě výraznější je to u výkladu o obrazech (f. 129r^b—130r^b) a u polemiky s Mikulášem z Lyry o výklad přísahy ke konci traktátu.

Není-li tedy text »*Querite primum*«, jak jej známe z rukopisů, proneseným kázáním, přicházejí v úvahu tyto dvě možnosti: buď je to příprava ke kázání, ať už je pak Mikuláš proslovil nebo ne, nebo si autor do této podoby zpracoval a rozšířil stručnější kázání, které měl na universitní mši 1. září 1415.

Jestli je text přípravou, bylo snad kázání složeno skutečně z osmi částí: autor si napřed napsal oněch osm úvodů a pak dlouhý celek homilie, již pak při vlastním kázání hodlal rozčlenit na osm dílů; exhorty, ve skutečnosti takto pronesené, by se pak nekryly přesně s naším textem, nýbrž autor by kázal volně podle materiálu, jež si v textu snesl. Je zde ovšem i druhá možnost, totiž že Mikuláš kázal jen jednou, a to, podle verše perikopy, o čtrnácté neděli po sv. Trojici, 1. září 1415, přičemž si text, rozvržený v přípravě na osmkrát, stáhl do homilie jediné.

Jestliže je však náš text pozdějším zpracováním, není rovněž vyloučeno, že kázání bylo proneseno najednou 1. září 1415, a teprve později rozšířeno, a se záměrem vypracovat z něho celý cyklus opatřeno osmi úvody. Pozdějším zpracováním za tímto účelem by bylo rovněž možno vysvětlit skutečnost, že již na začátku textu vlastního kázání je uváděna jako »*epistola hodierna*« biblická pasáž, náležející podle liturgických předpisů k neděli příští (15. neděle po sv. Trojici): když Mikuláš dodatečně rozpracovával své kázání v cyklus, byl si vědom toho, že jedna z jeho částí bude pronesena v patnáctou neděli po sv. Trojici, která má tuto epištolu (Gal. 6, 1—10). Ježto však byl ještě téměř rok času do příští neděle, na niž připadne perikopa s textem »*Querite primum regnum Dei*« (Matth. 6, 24—33), a ježto celou rozšířenou homilii ještě přesně nerozdělil podle dnů na jednotlivé exhorty, umístil narážku na epištolu k 15. neděli po sv. Trojici na místo, které podle dochovaného textu patří k neděli čtrnácté.

Je však dosti nepravděpodobné, že by Mikuláš byl skutečně kázal na universitní mši — byl sice knězem, snad i mistrem, ale neměl žádného oficiálního vztahu k universitě — i když F. M. Bartoš²⁴ soudí, že v době radikalizace university po vydání kostnického dekretu, kdy nebylo na universitě místa pro odpůrce kalicha, se na ni vítězná strana pokouší dostat statečného spolubojovníka. Výrazem toho, že se tento záměr zdařil, je podle Bartoše skutečnost, že byl Mikuláš poctěn úkolem kázat na universitní mši. Nezdá se však, že by byl mohl kázat osmkrát, dokonce snad osmkrát po sobě. Snad vystoupil na universitní mši jednou, 1. září; je-li možno to připustit, pak buď použil přípravného textu, který se nám zachoval, a silně ho zkrátil, nebo textu jiného, nedochovaného, a ten teprve později rozpracoval v text, který máme před sebou.

V každém případě je tedy »*Querite primum*« ve známé podobě spíše traktátem

a rysy kázání — přípravy. Tento text vznikl buď před 1. zářím 1415 jako příprava k jednomu nebo k osmi Mikulášovým vystoupením na universitní mši; nevíme však, byla-li tato kázání, ať už jedno nebo více, skutečně proslovena. Nebo vznikl o málo později rozvedením najednou prosloveného stručnějšího kázání jako příprava k novému cyklu. Ačkoli mezi těmito možnostmi není zřejmě možno zodpovědně rozhodnout pro jednu z nich, přece se zdá být pravděpodobnější možnost druhá, zejména vezmeme-li v úvahu analogické osudy některých podobných projevů v Husově době.

²⁴ Do čtyř pražských artykulů, str. 540

Fontes manu scripti

A Nicolai Dresdensis opera

- Contra Gallum, cod. Bibl. Univ. Prag. IV G 15, f. 142—157
 Contra rectorem in Wildungen, cod. Bibl. Cap. Prag. D. CXVIII., f. 1—51
 De imaginibus, cod. Univ. Bibl. Brun. Mk 102, f. 169—181
 De iuramento II, cod. Bibl. Cap. Prag. C. CXVI., f. 159—173
 De libera verbi Dei predicatione, cod. Bibl. Cap. Prag. D. LII., f. 227—234 et 173—174
 De proprio sacerdote et casibus, cod. Bibl. Univ. Brun. Mk 102, f. 83—88
 De purgatorio, cod. Bibl. Univ. Brun. Mk 102, f. 146—169
 Sermo ad clerum, cod. Bibl. Univ. Prag. IV G 15, f. 198—232

B Aliorum opera

- Matthaeus de Cracovia, De frequenti communione, cod. Bibl. Univ. Brun. Mk 69, f. 138—150
 Guillelmus de Monte Lauduno, Sacramentale, cod. Bibl. Cap. Prag. N. XI., f. 46—111

Editiones

A Nicolai Dresdensis

- Consuetudo et ritus primitive ecclesie et moderne, ed. Howard Kaminsky, Master Nicholas of Dresden, The Old Color and the New, 1965, p. 66—85
 Cortina de Anticristo — vide Tabule veteris et novi coloris
 De conclusionibus doctorum in Constantia, Hardt III, 591—647 (hic Iacobello de Misa addictum)
 De iuramento I, ed. Jan Sedláč, Studie a texty I, p. 86—94
 De quadruplici missione, ibidem p. 95—117
 Processus consistorialis martyrii Iohannis Hus, typis impressum Brunfelsii cura anno 1524 (Bibl. Univ. Prag.)
 Tabule veteris et novi coloris, ed. Howard Kaminsky, op. cit., p. 32—65

B Aliorum

- Aristoteles graece ex recensione Immanuelis Bekkeri, ed. Academia regia Borusica, I—III (III — Aristoteles latine interpretibus variis), Berolini 1831
 Alesanus, Summa de casibus conscientiae, Basel, Michael Wenssler et Bernhard Richel, non post 1477 (GW 2753)
 Betlémské texty. Vydal a úvodem a poznámkami opatřil Bohumil Ryba. Praha 1951
 Biblia cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis ac moralitatibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi... Hrsq. Sebastian Brant, Basileae, Johannes Frobenius et Johannes Petri, Kal. Dec. 1498 (GW 4284)
 Biblia cum postillis Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi, ... Norimbergae, Anton Kobeger, 12. IV. 1493 (GW 4293)
 Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam... ornata, Romae—Tornaci—Parisiis 1938
 Antei Manlii Severini Boethii Philosophiae consolationis libri quinque, rec. Guillelmus Weinberg, Vindobonae—Lipsiae 1934
 Henrici Boich... Distinctionum libri quinque ad Decretales Gregorianas, Lugduni 1557
 Konrad Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation VI (Schriften Johans von Neumarkt, II), Berlin 1932 = Schriften Johans von Neumarkt, hrsq. von Joseph Klapper. Hieronymus, Die unechten Briefe.
 Concordantiae Bibliorum Sacrorum Vulgatae editionis emendatae... Hugonis Cardinalis, O. P.,... Moguntiae MDCLXXXV

Corpus iuris canonici, editio Lipsiensis secunda; post Aemilii Ludovici Richtori curas instruxit Aemilius Friedberg — pars I, Decretum magistri Gratiani, Lipsiae 1879; pars II, Decretalium collectiones, Lipsiae 1881

Corpus iuris canonici in tres partes distinctum, glossis diversorum illustratum. Editio novissima pars 1—3, Lugduni 1671

Corpus iuris civilis I, Institutiones, rec. Paulus Krueger; Digesta, rec. Theodorus Mommsen, retractavit Paulus Krueger, Berolini 1922

II, Codex Iustinianus, rec. et retractavit Paulus Krueger, Berolini 1915

Flores temporum, ed. J. Eecard, Corpus historicorum medii aevi I, 1551—1640

Grosseteste Robertus, Aristotelis Posteriorum libri, Venetiis 1582, una cum Linconiensis atque Burlaeo fidelissimis interpretibus

H. Hardt, Magnum oecumenicum concilium Constantiense..., Francofurti 1700

Heinricus de Segusio, Summa in quinque libros Decretalium, Venetiis, Iohannes et Gregorius de Gregoriis, 31. I. 1487 (Hain 8964)

Historia et monumenta Magistri Iohannis Hus atque Hieronymi Pragensis, I—II, ed. Flacius Illyricus, Norimbergae 1558

Ioannes Hus, Sermones de tempore, qui Collecta dicuntur, ed. Anežka Schmidtová, Praha 1959

—: Expositio Decalogi, ed. Václav Flajšhans, Sbirka pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století č. 1, Praha 1903

—: Knižky o svatokupectví, ed. Alois Gregor, Praha 1954

—: Korespondence a dokumenty, ed. Václav Novotný, Sbirka pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století č. 14, Praha 1920

—: Polemica, ed. Jaroslav Eršil, Pragae 1966

—: Positiones, Recommendationes, Sermones, ed. Anežka Schmidtová, Praha 1958

—: Postilla aneb Vyoženie svatých čtení nedělních. Podle Erbenova vydání s úvodem F. M. Bartoše k tisku připravil J. B. Jeschke, Praha 1952

—: Quodlibet, ed. Bohumil Ryba, Pragae 1948

—: Sermo de pace — Řeč o míru. K vydání připravili a přeložili F. M. Bartoš a Amedeo Molnár Praha 1963

—: Sermones in Bethlehem, I—IV, ed. Václav Flajšhans, VKČSN 1938—1947

—: Super Quattuor sententiarum, ed. Václav Flajšhans, Sbirka pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století č. 5, Praha 1905

—: Tractatus de ecclesia, ed. S. H. Thomson, Praha 1958

—: Tractatus responsivus, ed. S. H. Thomson, Sbirka pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století č. 15, Praha 1927

Matthiae de Janov dicti Magister Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti, ed. V. Kybal et O. Odložilík, Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. IX—XIII; vol. I—IV ed. V. Kybal, Inšpruk 1908—1913, vol. V ed. V. Kybal et O. Odložilík, Pragae 1926

Ioannes Andrae, Clementis V. papae Constitutiones, Liber VI. cum Apparatu Ioannis Andrae, Venetiis, Andreas de Bonetis, 22. Maii 1486 (GW 4878), 13. Iunii 1486 (GW 7112)

—: Liber VI., Constitutiones Clementis VI., Extravagantes cum Apparatu Joannis Andrae, Venetiis, Baptista de Tortis, September 1500 (GW) 4903

Ioannes Lector de Friburgo, Summa confessorum, (Augustae Vindelicorum) 1476 (Hain 7366)

Ioannes Siloensis, vide Jan Želivský

J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, Series I. Latina; Series II. Graeca

František Palacký, Documenta Mag. Ioannis Hus vitam et doctrinam illustrantia, Pragae 1869

S. Raymundi de Penyafort, O. P., Summa, alias de poenitentia et de matrimonio..., Veronae MDCCLIV

L. Annaei Senecae De beneficiis I. VII., ed. Carolus Hosius, Lipsiae 1914

Speculum aureum papae, ed. Edward Brown, Appendix ad Fasciculum rerum expetendarum et fugiendarum, prout ab Orthuino Gratio presbytero Daventriensi editus est Coloniae A. D. MDXXXV, London 1690

Jacob Werner, Lateinische Sprichwörter und Sinnsprüche des Mittelalters, Heidelberg 1912

Ioannes Wyclif, Opus evangelicum I—II, ed. Johann Loserth, London 1895

—: De veritate Saere Scripture I—III, ed. Rudolf Buddensieg, Leipzig 1904

—: Tractatus de civili dominio I—II, ed. Reginald Lane Poole, London 1885—1886

—: Tractatus de simonia, ed. Herzberg — Fränkel et Michael Henry Dziewicki, London 1898

—: Dialogus, ed. Gotthardus Lechler, Oxonii 1869

Jan Želivský, Dočovaná kázání z roku 1419, I, ed. Amedeo Molnár, Praha 1953

Disputationes et adnotationes

- František Michálek Bartoš*, Do čtyř pražských artykulů, Sborník prací k dějinám města Prahy V/2, Praha 1932
- : Husitství a cizina, Praha 1931
- : Studie k Husovi a jeho době I, Hus a valdenství, ČČM 1915, p. 1—8
- : Sborník husitského kazatele asi z roku 1415, VČA 1948, p. 16—33
- Vladislav Dokoupil*, Soupis rukopisů mikulovské Dietrichsteinské knihovny, Brno 1958
- David L'Enfant*, Concordantiae Augustiniana, Parisiis 1656
- Václav Flajšhans*, Pražští theologové kolem roku 1400, ČČM 1905, p. 16—31
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, herausgegeben von der Kommission für den GW, B. IV., Leipzig 1930
- Ludovicus Hain*, Repertorium bibliographicum I, Berlin 1925
- Karel Chytil*, Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese, Praha 1918
- Robert Kalivoda*, Husitská ideologie, Praha 1961
- Howard Kaminsky*, Master Nicholas of Dresden: The Old Color and the New; Selected Works Contrasting the Primitive Church and the Roman Church. Edited, Annotated and Translated by H. Kaminsky, D. Loy Bilderback, I. Boba, P. N. Rosenberg. Transactions of the American Philosophical Society, N. S. Vol. 55, Part I, Philadelphia 1965
- Horst Köpstein*, Über die Teilnahme von Deutschen an der hussitischen revolutionären Bewegung—speziell in Böhmen, ZfG 1963, p. 116—145
- Josef Macek*, Tábor v husitském revolučním hnutí I, Praha 1952
- Mezinárodní ohlas husitství*, red. Josef Macek, Praha 1958
- Joseph Theodor Müller*, Magister Nikolaus von Dresden, ZfB 1915
- Josef Pekař*, Žižka a jeho doba I, Praha 1927
- Antonín Počlaha—Adolf Patera*, Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské I—II, Praha 1910, 1922
- Jan Sedláček*, Mikuláš z Drážďan, in: Hlídka 1914, Brno
- : Studie a texty k náboženským dějinám českým I—III, Olomouc 1914—1919
- Johann Friedrich von Schulte*, Die Geschichte der Quellen und Litteratur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart I—III, Stuttgart 1887
- Josef Truhlář*, Catalogus codicum manu scriptorum latinorum I—II, Praha 1905—1906
- Paul de Vooght*, L'hérésie de Jean Huss, Louvain 1960
- Lexica necnon opera historiam generali modo tractantia omittuntur.

Abbreviationes

(quae in textu, adnotationibus, apparatu critico, indiceque apparent)

add.	addidi	Io. An.	Ioannes Andreae
adn.	adnotatio	l.	liber
art.	articulus	l. VI.	Liber Sextus Decretalium
C.	Causa	l. c.	loco citato
c.	capitulum, caput	om.	omisit, omisum
cf.	confer	p.	pagina
Clem.	Clementis papae V. Constitutiones	op. cit.	opus citatum
cod.	codex	q.	quaestio
Cod.	Codex Iustinianus	rec.	recensuit
col.	columna	rem.	removi
corr.	correctum	sec.	secundum
D.	distinctio	seq.	sequens
De cons.	De consecratione	seqq.	sequentes, sequentia
del.	delevi, deletum	s. v.	sub voce
De pen.	De penitentia	suppl.	supplevi
di.	distinctio	tit.	titulus
Dig.	Digesta	vol.	volumen
ed.	edidit	X	Decretales Gregorii papae IX.
em.	emendavi	< >	supplevit editor
f.	folio	[]	omittit editor
ff.	folia		

Abbreviationes librorum Bibliae omittuntur.

Nominum, librorum, locorumque compendia

(quae in adnotationibus, apparatu critico, indice occurrunt)

- Boechius — *Heinrici Boich* Distinctionum libri V ad Decretales Gregorianas
 C. 1 q. 1 c. 1 — locus iuris canonici, vide s. v. Friedberg et in abbreviationibus
 Clem. — vide in abbreviationibus
 eod. Bibl. Cap. Prag. — Codex Bibliothecae Capituli Pragensis
 eod. Bibl. Univ. Brun. — Codex Bibliothecae Universitatis Brunensis
 eod. Bibl. Univ. Prag. — Codex Bibliothecae Universitatis Pragensis
 ČCH — Český časopis historický
 ČČM — Časopis Musea Království českého
 D. 1 c. 1 — locus iuris canonici, vide s. v. Friedberg et in abbreviationibus
 De cons. D. 1 c. 1
 De pen. D. 1 c. 1
 Doc. — *František Palacký*, Documenta Mag. Iohannis Hus vitam et doctrinam illustrantia
 Fr., Friedberg — Corpus iuris canonici
 Glossa ad D. 1 c. 1 (ad C. 1 q. 1 c. 1...) — Glossa ad iuris canonici locum, vide in editionum
 indice s. v. Corpus iuris canonici in tres partes distinctum
 GW — Gesamtkatalog der Wiegendrucke
 Hain — *Ludovicus Hain*, Repertorium bibliographicum
 Hardt — Magnum oecumenicum concilium Constantiense
 Ioannes Andreae — vide in editionum indice
 Kaminsky — *Howard Kaminsky*, Master Nicholas of Dresden
 Krueger — vide s. v. CIC
 l. VI. — vide in abbreviationibus
 LF — Listy filologické
 Lyra — locus de Postillis *Nicolai de Lyra* in Bibliam, vide in editionum indice s. v. Biblia cum
 postillis Nicolai de Lyra
 MPG — *J. P. Migne*, Patrologiae cursus completus, Series II. Graeca
 MPL — *J. P. Migne*, Patrologiae cursus completus, Series I. Latina
 Opp. — Historia et monumenta Magistri Iohannis Hus atque Hieronymi Pragensis
 Raymundus — *Raymundus de Penyafort*, Summa de Casibus poenitentiae
 Speculum — Speculum aureum papae
 SPFFBU — Sborník prací filosofické fakulty brněnské university (J. E. Purkyně)
 VČA — Věstník České Akademie
 Vulg. — Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam
 Weinberg — *Anicii Manlii Severini Boethii* Philosophiae consolationis I. V, rec. *Guilelmus
 Weinberg*
 ZfB — Zeitschrift für Brüdergeschichte
 ZfG — Zeitschrift für Geschichtswissenschaft

Ad titulos librorum in hoc indice adductos cf. indicem editionum necnon disputationum et
 adnotationum.

Compendia librorum Bibliae tritissima non adducuntur.

QUERITE PRIMUM REGNUM DEI

- 01 »Querite primum regnum Dei et iusticiam eius«. *Et scribitur Mathei VI*¹ 100^r
et Luce XII.² *Ut adtestatur venerabilis Boecius De consolacione phylosophie* M 110^r
libro III prosa II,³ omnes homines nituntur pervenire ad unum finem C 96^r
 beatitudinis, quia beatitudo congregat in se omnia bona. Ideo eius
 05 cupiditas naturaliter hominibus est inserta, ita quod mens humana
 naturaliter desiderat verum bonum et nunquam tendit in falsum bonum,
 nisi inquantum ipsum estimatur verum bonum. Et sic per istum devium
 errorem ad falsa bona sepe homines ducuntur, statuentes in eis finem.
 Sunt autem quinque, in quibus errantes a vero bono posuerunt
 10 consistere felicitatem, scilicet divicie, honores, potestates, voluptates et
 gloria. Quia triplex habetur bonum, scilicet utile, honestum, delectabile.
 Illi, qui intendebant bonum utile, posuerunt felicitatem in diviciis.
Ideo dicit Paulus »avaricia,⁴ quod est ydolorum servitus«. Sed qui
 intendebant bonum delectabile, posuerunt felicitatem et finem in
 15 voluptatibus, sicut Epicuri. *Unde dicitur* »quorum⁵ deus venter eorum
 est«. Qui autem intendebant bonum honestum, illi diversificabantur,
 quia bonum honestum est bonum secundum rationem, ratio autem
 est duplex, / speculativa et practica. De bono honesto, quod consistit in 100^r
 speculatione, non loquebantur isti, quia tale bonum est latens, ipsi
 20 autem posuerunt et ponunt felicitatem in bono manifesto, quod est
 bonum rationis practice. Tale ergo bonum vel consistit in opinione
 hominum et sic est gloria, vel consistit in exercicio actus realis. Hoc
 est duplex, quia vel consistit in exercicio proprii actus circa alios — sic
 est potestas, vel consistit in exercicio actus aliorum circa / se, et sic C 96^v
 25 est honor. *Et hanc sententiam declarat Boecius in prosa ubi supra, dicens*
 »omnis⁶ mortalium cura« etc.
 Unde patet multiplex error hominum. Sicut enim ebrius scit se habere
 domum, sed propter defectum rationis nescit, quomodo ad eam redeat,
 sic homines aliquo modo generali sciunt et cognoscunt summum bonum
 30 et naturaliter inclinantur ad illud tanquam ad principium a quo proces-
 serunt, sed inebriati amore temporalium bonorum nesciunt, quomodo
 ad illud perveniant. *Ideo dicit Boecius ubi supra:* »Sed⁷ ad hominum
 studia revertar, quorum animus etsi caligante memoria semper tamen
 summum bonum repetit, sed velud ebrius, domum quo tramite revertatur,

01 Et scribitur: Et om. UM — 04 quia: eterna M — 07 nisi inquantum... verum bonum
 om. U — 12 utile: scilicet utile U — 15 eorum: in C om., postea tamen additum:
 in M del.: Vulg. om. — 19 ipsi autem: ipsi vero, in margine etiam autem C — 22 in
 exercicio: in exercitiis U — 24 aliorum [et] circa: et om. U: in C et om., postea tamen
 additum — 27 hominum om. U — 28 redeat: redigat M — 29 sciunt et om. U — 34
 ebrius, domum: ebrius nescit U